

El centre de producció ceràmic de les Planes del Roquís (Reus, Baix Camp)

ALBERT VILASECA CANALS

PILAR ADIEGO ERAÑA

COTA 64. Excavacions arqueològiques

1. INTRODUCCIÓ

Les obres de construcció de la variant de la carretera N-420 Tarragona-Còrdova per Conca, en el seu pas pel terme municipal de Reus, representà la construcció d'una obra de gran envergadura en una zona de la comarca especialment densa en vestigis arqueològics com és el Baix Camp. En comprovar que el traçat afectava un jaciment ja inventariat i preveient-ne la propera excavació, el Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya va iniciar una campanya de prospecció i delimitació mitjançant l'excavació mecànica de rases. Una vegada coneguts els resultats de les prospeccions, es va fer evident la necessitat de l'excavació en extensió de l'àrea afectada per les obres. Els treballs es portaren a terme entre els mesos de març i agost de 1998.¹

Es documentaren dos jaciments sobreposats. El primer corresponia a un assentament d'època tardorepublicana i el segon, a una gran instal·lació industrial destinada a la fabricació d'una gran diversitat de productes ceràmics.

En aquestes jornades presentem un estudi preliminar al que actualment estem fent i com a tal, pot estar subjecte a les modificacions necessàries. D'altra banda, el jaciment no ha estat descobert en la seva totalitat, per la qual cosa, no tenim totes les dades necessàries com per establir amb tota seguretat la funcionalitat d'alguns dels àmbits.

1. S'ha d'agrair la col·laboració de la Demarcació de Carreteres de l'Estat a Tarragona, i a la UTE Reus (Ploder, Sato i Rubau), concessionària de les obres de construcció.

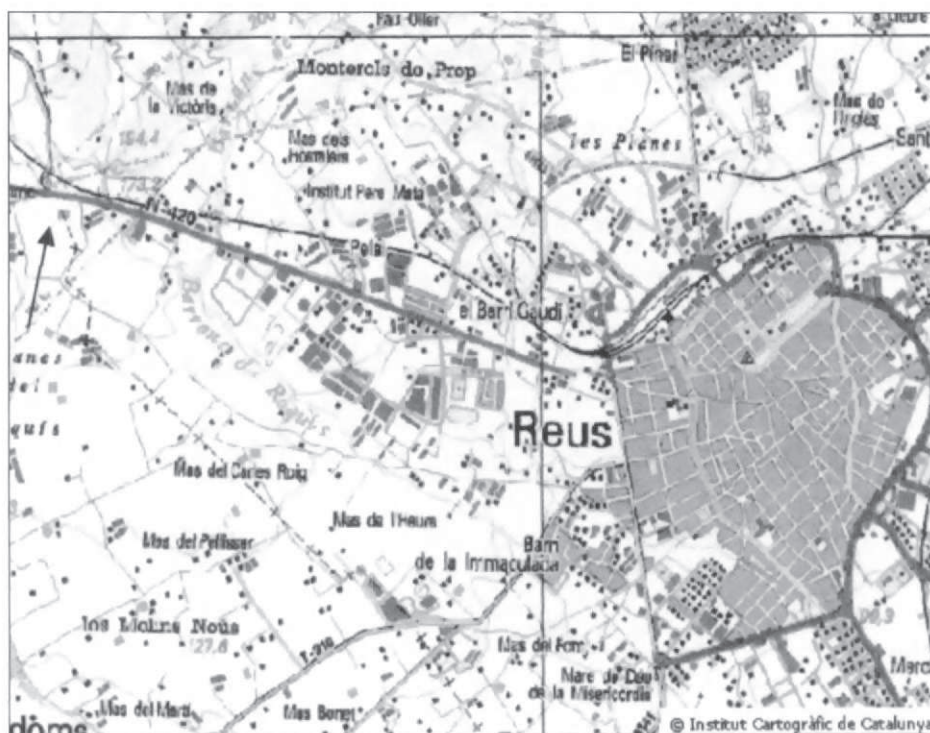

Fig. 1. Situació del jaciment.

2. ANTECEDENTS HISTORICOARQUEOLÒGICS

Referint-se en concret a la nostra província, la Tarraconense i a la seva producció de vi, hi ha fonts escrites que ens són molt suggestives. Cal anotar, però, que aquestes referències són molt breus i sovint fetes per autors en general no contemporanis a la redacció dels textos i que recorren a textos d'autors anteriors. Observem també que estableixen gairebé sempre fets comparatius amb els vins italics, i no detallen sistemes de producció concrets, administració, varietats de vi, etc. Aquests factors, que ens serien de gran interès per conèixer els sistemes de producció, els trobem en els tractats generals d'agricultura i en conseqüència, el seu tractament ha d'estar regit per una gran cautela. No obstant això, per generals o poc definitòries que siguin, són el reflex d'una activitat comercial de l'època.

Algunes d'aquestes referències corresponen a Plini; a la seva *Naturalis Historia* indica que mentre que les vinyes laietanes eren famoses per l'abundant vi que se n'obtenia, les tarraconenses ho eren per la seva finor, i que els vins baleàrics es comparaven amb els millors d'Itàlia. Per la seva part, Marcial, mentre que menysprea el

vi laietà elogia el de Tàrraco, del qual diu que tan sols cedeix en qualitat als vins de la Campània. El vi de Tàrraco és també lloat per Sili Itàlic, qui afirma que la ciutat és famosa pels seus vins, que únicament cedien en qualitat als del Laci. Publi Anneu Florus indica que a Tàrraco la terra era fèrtil en els camps i més encara als turons, i que produïa vi i blat tan bons com els d'Itàlia.

Pel que fa a la qüestió arqueològica, hi ha nombroses notícies referents a l'existència de petits tallers i forns de producció ceràmica al Camp de Tarragona, i que recentment han estat recollits en un article de síntesi (Massó, 1998). Malauradament totes les referències que es poden fer són molt desiguals i insuficients, atès que no hi ha fins ara cap estudi detallat sobre aquests centres productius. Assenyalem la inexistència quasi total d'excavacions arqueològiques d'aquests tipus de jaciments a la comarca i que ens permetrien obtenir dades més precises sobre la producció amfòrica o altres elements ceràmics. Esmentem, doncs, la localització dels següents tallers documentats en prospecció superficial: el Burguet a Alcover, els Antigons a Reus, la Boada a Castellvell, el Vilar, Mas de Gomandí a Maspujols, la Canaleta a Vilaseca

A grans trets, podem establir que la producció d'àmfores en les quals s'envasaven els vins de Tàrraco s'inicià durant l'imperi d'August o poc abans, i majoritàriament durant la primera meitat del segle I d. de la n. e., de manera que tingueren, doncs, una curta durada de vida productiva. Els esments fets per Plini i Marcial, en lloar la qualitat d'aquests vins, apunten al fet que almenys part de la producció era destinada a Tàrraco i al seu *ager*, però arqueològicament s'ha documentat també una difusió que arriba fins al *limes* germànic. Per les dades estratigràfiques que hem obtingut d'excavacions d'altres forns propers, com són els de Creixell (Vilaseca, 1998) o l'Aumedina de Tivissa (Revilla, 1993), trobem que aquestes exportacions finalitzen entre mitjan segle I i l'acabament del mateix segle.

Respecte a les formes produïdes al Camp de Tarragona trobem que l'àmfora del tipus Dressel 2/4, és amb diferència la forma més comuna i amb molta menys representació trobem el tipus Dressel 7/11. Darrerament s'ha documentat la producció de dos tipus amfòrics més, Oberaden 74 i Pasqual 1 al forn de la Canaleta (Gebellí, 1996).

Referint-se ja en concret al centre de producció de les Planes del Roquís, aquest ja era conegut per S. Vilaseca l'any 1952. De l'existència d'aquesta terrisseria romana Jaume Massó i Valerià Romero han publicat diverses notes entre 1986 i 1988 a la revista riudomenca *L'Om* i al *Butlletí Arqueològic de Tarragona*. Aquestes també han estat recollides per diversos autors (Miró, 1988; Revilla, 1995; Jàrrega, 1995; Massó, 1998).

El jaciment queda situat a 41° 09' 45» de longitud i 1° 03' 40» de latitud; la seva altitud és de 170 m sobre el nivell del mar.

3. L'EXCAVACIÓ

Les àrees on se centraren els treballs d'excavació foren exclusivament les que havien de quedar afectades per les obres de construcció de la variant, de manera que

es descobrí la zona que havia d'ocupar el tronc principal de la carretera i la dels dos ramals o desviaments cap a la carretera N-420. Les magnífiques troballes obtingudes durant l'excavació del ramal nord varen fer evident la impossibilitat de construir el desviament per aquesta banda ja que comportava la destrucció de les restes. Conseqüència d'aquest fet ha estat l'abandonament de l'excavació d'aquest sector, per la qual cosa, una bona part dels àmbits i de les estructures aparegudes no ha estat possible d'excavar-les, i solament s'han documentat des d'un punt de vista testimonial.

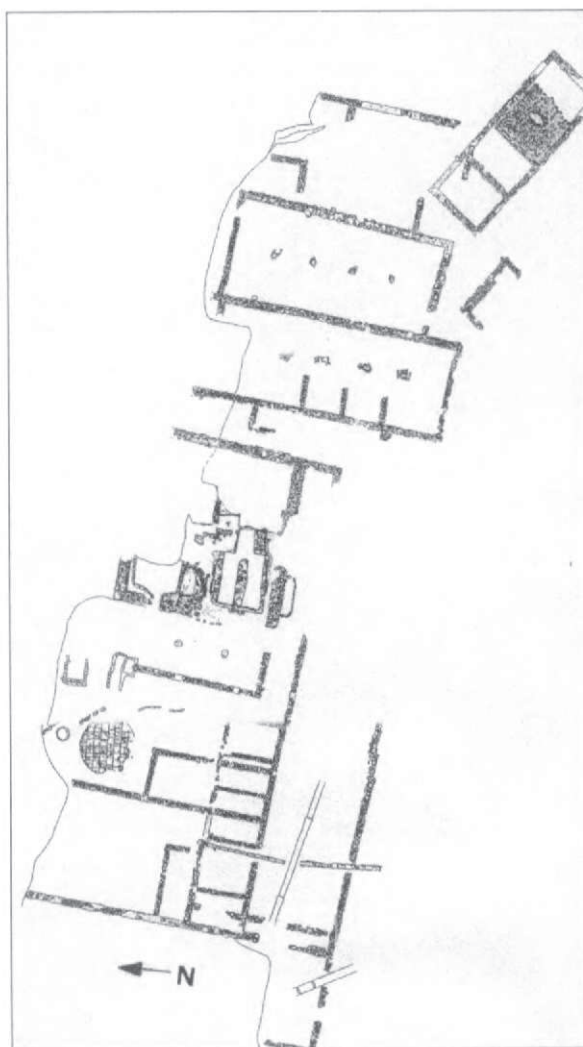

Fig. 2. Planta general del jaciment.

Es van fer també diverses rases de prospecció per tal de poder delimitar el jaciment, i que evidenciaren que aquest s'estenia principalment cap a la banda nord i nord-est de l'àrea intervinguda del jaciment, amb la qual cosa, dóna una extensió de gairebé el doble de la que hem documentat, és a dir, podria tenir com a mínim una superfície de quatre mil metres quadrats amb estructures.

Fins pràcticament l'inici dels treballs, el jaciment estava cobert per conreus d'avellana, de manera que hi havia una potència estratigràfica molt minsa i una bona part de les restes arquitectòniques es trobaven tallades per la capa de terra vegetal i d'ús agrícola. Anotem també que el jaciment va quedar afectat per la canonada del pantà de Riudecanyes i per diverses obres modernes de conducció d'aigües.

4. DESCRIPCIÓ DE LES TROBALLES

Pel que fa a les restes documentades, i seguint un ordre cronològic, hem identificat i excavat estructures i nivells arqueològics corresponents a dos assentaments d'èpoques distintes.

L'assentament tardorepublicà

Prèviament a la instal·lació del centre industrial hem localitzat un conjunt de tres habitacions i part d'una quarta, de planta rectangular que constitueixen una part de l'assentament, datat en època tardorepublicana.

La seva datació fundacional es remunta, segons els materials ceràmics exhumats, al darrer terç del segle II a. de la n. e. El moment final d'aquest assentament rural podria portar-se a mitjan segle I a. de la n. e., i quedà posteriorment cobert de manera parcial per les construccions del segon assentament. Segons l'estat actual dels treballs d'investigació, no podem determinar si hi va haver continuïtat cronològica.

Descripció

Es tracta d'una estructura molt arrasada formada per tres habitacions de forma quadrangular o rectangular. Apareix conservada únicament la filada de fonamentació, damunt del tapàs o nivell geològic i disposada amb una orientació clarament divergent de la planta del complex industrial. Per sota del nivell inicial d'excavació es conserva, en algun punt, un estrat de regularització de molt poca potència i amb escassos materials d'època romana republicana, datable a finals del segle II a. de la n. e. En una de les habitacions s'ha documentat un nivell de carbons amb argiles exposades a l'acció del foc, que recobreix un paviment de pedres. En el centre de la cambra es conserva una estructura excavada, també empedrada i recoberta pel ma-

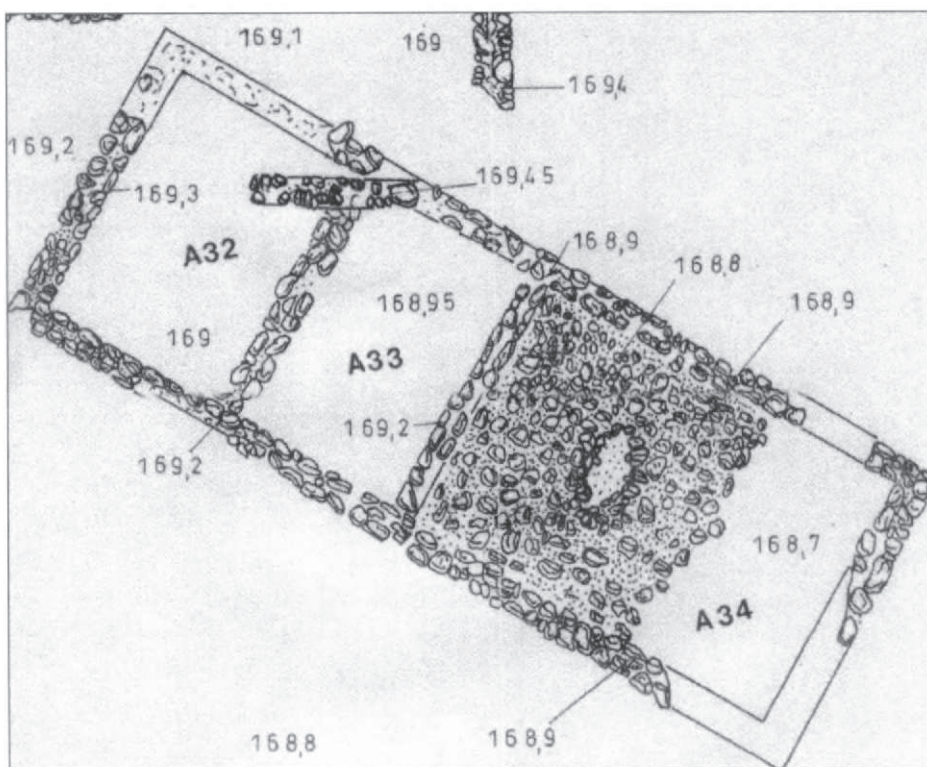

Fig. 3. Planta del sector tardorepublicà.

teix nivell de carbons. A l'interior de l'àmbit s'ha localitzat un fragment d'un molí de granit.

La datació de les diverses estructures que integren aquest àmbit és del darrer terç del segle II a. de la n. e. per al moment inicial i, a grans trets, apuntem que el moment del seu abandonament podria datar-se a mitjan segle I a. de la n. e. (fig. 7.3.4.5; fig. 8.9).

El centre de producció altimperial

D'aquest centre són la major part de les restes arqueològiques documentades. Es tracta de les diverses dependències i estructures relacionades amb un important complex de producció amfòrica i materials de construcció d'època romana. Apareix integrat per un seguit d'habitacions i dependències industrials que devien estar relacionades totes elles amb les diferents tasques i funcions necessàries per a una producció industrial d'aquestes característiques: decantació, tornejat, coccio, assecatge, emmagatzematge, etc. Inclou també espais exteriors delimitats parcialment,

Antefixa

destinats a l'assecatge de materials (teules i rajoles bàsicament), i a abocador dels materials de rebuig.

Segons les evidències de què disposem, la producció dels forns localitzats –sis forns documentats i molt possiblement pot augmentar-ne el nombre–, devia estar adreçada a la producció de materials de construcció ceràmics: tègules, *tegula mamata*, tègula adaptada per a sortides de xemeneia, *imbrices*, canonades de diverses llargades, tipus i diàmetres, rajoles de diverses mesures i també amb nanses, antefixes, àmfors (tipus Dressel 2-4), dòlies i ceràmiques comunes.

Cal indicar també que a partir de les estructures arquitectòniques podem distingir dues fases dins l'activitat del centre. Una primera en la qual trobem tres grans forns (com a mínim), en funcionament i dedicats a la cocció de grans peces com són les àmfors, les dòlies, materials de construcció i també ceràmica comuna. La sego-

na fase es caracteritza per l'activitat dels forns de petites dimensions els quals els trobem envaint l'àrea de treball dels forns anteriors. El seu tipus de producció encara està per determinar, però inclou ceràmiques sigil·lades i ceràmiques comunes.

Fase I: descripció

Constructivament tots els paraments de les diferents habitacions són fets en pedra seca lligada amb fang, amb la superfície exterior escairada i sense restes d'enlluït. Alguns dels paraments empren teules disposades horitzontalment.

Malgrat que s'ha excavat solament una part del jaciment, hem trobat que en una primera fase aquest es distribueix en zones o àrees diferenciades segons les tasques que s'han de fer, i integrades cadascuna per diferents àmbits.

Pel costat nord-oest del jaciment trobem 5 habitacions totes elles de dimensions similars, alguna de les quals encara pavimentada, i disposades seguint l'alineació d'un mateix mur de tancament. L'estratigrafia que presentaven ens la donava, per sota del nivell agrícola actual, una extensa capa d'enderroc generalitzada a aquesta banda del jaciment, i formada per abundants teules i *imbrices* procedents de sostres caiguts. Seguidament apareixia un enllosat de teules invertides a tres de les habitacions, o bé apareixia el substrat geològic a la resta. La funcionalitat concreta de les habitacions ens és desconeguda i, encara que no s'han trobat restes de sediment argilós, podrien correspondre a basses de decantació.

Per la banda est d'aquestes habitacions es documenta un gran recinte no excavat completament i que de moment té unes dimensions de 129 metres quadrats. Es troba totalment enllosat amb teules disposades a l'inrevés i podria correspondre a una gran sala per a l'assecatge de recipients abans de la seva cocció. D'aquest recinte surt una canonada, que possiblement corresponia al desguàs de les aigües emprades per a la neteja del paviment.

Respecte a tots aquests àmbits esmentem que arquitectònicament s'observen algunes modificacions respecte de la construcció original: murs que cobreixen paviments, murs més soterrats que els que devien delimitar els àmbits, etc. Malauradament, no tenim una estratigrafia que ens faciliti la tasca d'interpretació.

A continuació distingim una zona de treball diferent formada per una gran bassa circular construïda amb rajoles de grans dimensions i amb una canonada de desguàs. Gairebé a tocar amb la bassa trobem un petit dipòsit el paviment i les parets del qual estan construïts amb teules, i a l'altra banda, una dòlia possiblement emprada també com a dipòsit. És evident que en aquesta zona es tracten les argiles en la seva fase primària del tractament previ als processos de decantació.

Seguidament i per la banda meridional a les zones anteriorment esmentades hi trobaríem, encara que molt arrasada, les restes dels paraments d'una gran nau de planta rectangular que devia delimitar i tancar l'àrea dels grans forns de cocció. Atesos els condicionants de l'excavació solament ha estat possible documentar un forn sencer, part d'un segon i evidències d'un tercer, encara que és molt probable que se'n

puguin documentar diversos més en un nombre no determinat. És molt interessant el fet que tots es troben alineats i que mantenen una mateixa àrea de servei per al manteniment del foc, que es troba a quasi 2 metres respecte del sòl de la instal·lació.

El forn excavat en la seva totalitat correspon al tipus 4b de la tipologia de Fletcher. Es tracta d'un forn de planta rectangular, de grans dimensions, del qual es conserven les parts críptiques o subestructures excavades en el subsòl. Concretament s'han identificat les parets laterals i el mur central que configuren una doble cambra de combustió. Estan construïdes amb argila i reforçades amb rajoles, vitrificades a conseqüència de les altes temperatures. Tots aquests paraments, devien fonamentar un conjunt d'arcs desapareguts, dels quals hem trobat fragments caiguts dins la cambra, però també dins altres recintes del jaciment. En conseqüència, tampoc no s'ha conservat la graella a l'igual que la cambra de cocció. Sí, en canvi, sembla que alguna d'aquestes parts es conserven en el forn següent.

A la cambra de combustió s'hi devia accedir per un passadís delimitat per dos murs laterals fets amb material ceràmic refractari i que suporten un seguit d'arcs del mateix material, dels quals únicament es conserva *in situ* l'arrencament. El passadís presenta un fort desnivell de gairebé un metre respecte de l'àrea de treball dels operaris. D'altra banda, en un dels laterals de l'entrada del passadís, es troba una petita galeria o estructura críptica, disposada transversalment i coberta amb un conjunt d'arcs d'uns 50 cm de llum i un metre de fondària. La seva funcionalitat ens és totalment desconeguda; però, per paral·lèlisme amb forns del començament d'aquest mateix segle XX, podríem pensar que va formar part d'algun sistema de sustentació de xemeneies.²

Finalment, cal anotar que adossant-se a la paret exterior del forn –i que correspon també a la paret de tancament oest de la nau que protegeix els forns–, es localitza una petita bassa de forma rectangular amb els extrems arrodonits, de factura molt grollera i formada per pedres sense escairar enclastades al terreny natural. A partir de la informació proporcionada per uns terrissaires, aquesta bassa devia servir per pastar el fang que s'emprava per segellar la porta d'accés al forn.

A continuació, i seguint per la banda meridional de la zona excavada es localitza un àmbit rectangular disposat paral·lelament a la zona de treball del forn. En un extrem, s'hi poden identificar dos petits dipòsits contigus amb un paviment i parets de tègules.

També seguint l'alineació general del complex trobem un gran recinte d'emmagatzematge de productes ja acabats. La potència conservada dels murs és de dos a quatre filades, segons els trams. Aquesta dependència apareix compartimentada per quatre subàmbits oberts separats per tres murs. L'estratigrafia vertical presenta, per sota del nivell superficial un nivell d'amortització caracteritzat per un enderroc integrat majoritàriament per materials de construcció ceràmic, fragments de dòlia i àmfora de producció local en gran quantitat. Per sota es troba un nivell caracteritzat per la presència de carbons i evidències d'haver estat sotmès a l'acció del foc. Aquest darrer nivell arqueològic, que es disposa per tota la superfície excavada de l'àmbit,

2. A Tivenys, Baix Ebre, es conserva un forn de les mateixes característiques.

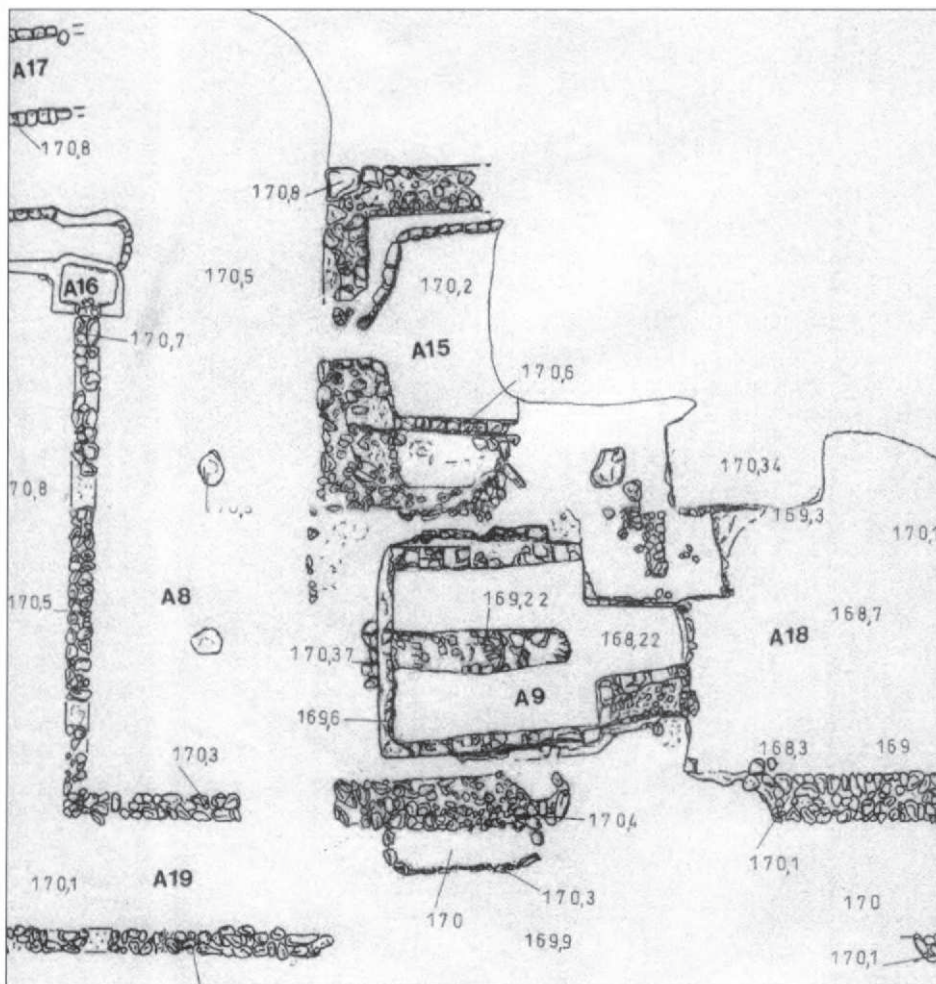

Figura 5. Planta del forn.

apareix integrat per argiles que contenen molt pocs materials ceràmics, que cobreixen directament el substrat geològic. En contacte amb aquest nivell, i assentats damunt del tapàs, es conserven quatre basaments formats per pedres de grans dimensions amb la superfície plana, alineades en el centre de l'àmbit i a una distància entre si de dos metres aproximadament. La funció originària d'aquests elements constructius era la de suport o basaments de columnes adreçades a conservar un sostre desaparegut, però evidenciat en el nivell d'enderroc esmentat. La localització en aquesta gran habitació de teules i *imbrices* conservats *in situ* i disposats verticalment, apunten al fet que som davant d'una dependència utilitzada, almenys parcialment o/i temporalment, com a espai d'emmagatzematge de material de construcció ceràmic cuit.

Cal anotar que en els nivells d'amortització documentats d'aquest gran àmbit s'han identificat, com a material més modern, diversos fragments de terra sigil·lada sudgàl·lica, i que manquen totalment les produccions hispàniques. Aquest és un altre fet que ens apunta a un abandonament o destrucció del recinte a mitjan segle I d. de la n. e. i, en conseqüència, a un canvi en l'orientació productiva de l'activitat del centre industrial.

A continuació, i utilitzant la paret mitjanera de l'àmbit anterior, ens trobem amb una gran habitació de 144 metres quadrats de planta rectangular totalment pavimentada. Com a les altres habitacions, es tracta d'una construcció en *opus incertum*, realitzada amb pedres de mida mitjana i lligades amb fang. La potència conservada dels murs és de dos a quatre filades segons els trams. En els dos costats curts hi trobem dues petites portes d'accés. L'estratigrafia ofereix, per sota del nivell superficial un nivell d'abandonament sense evidències d'enderroc del sostre, però sí, en canvi, amb fragments dels arcs de la subestructura del forn excavat. Aquest estrat cobreix un paviment ceràmic en el qual trobem de forma centrada quatre basaments de pilars de suport de la coberta desapareguda.

El següent i darrer àmbit devia correspondre, dins l'activitat inicial del forn, al final de la part construïda del complex industrial i, a partir d'aquest, s'hi devia localitzar part dels nivells d'abocador dels forns. En una fase encara no determinada cronològicament però sempre dins el segle I, trobem una ampliació de les dependències industrials de manera que, per damunt dels nivells d'abocador, es delimita un darrer gran àmbit format per quatre paraments. A la vegada, a l'interior d'aquest recinte es localitza una habitació de petites dimensions i planta rectangular. El sector sud d'aquest àmbit apareix edificat per damunt de la construcció tardorepublicana ja amortitzada.

L'estratigrafia presenta una seqüència de molta potència, caracteritzada per la superposició de diversos nivells sedimentats entre el subsòl estèril i la superfície dels murs conservats. Per sota del nivell agrícola superficial es documenta un estrat d'amortització dels diversos murs que integren la totalitat de l'àmbit. Aquest nivell cobreix un altre estrat, damunt el qual es fonamenten els diversos murs que delimiten o integren aquest espai. Cobert per aquest darrer nivell i directament disposat per damunt del substrat geològic, es localitza un estrat caracteritzat per la presència molt abundant de carbons i que amortitza una canalització realitzada amb diverses tègules disposades verticalment, que presenta un bon estat de conservació i que ha d'estar relacionada amb la primera fase de la producció industrial. Funcionalment, interpretem que a la primera fase del taller aquest àmbit no devia existir i que corresponia a un espai destinat a abocador aprofitant les irregularitats i la fondària del subsòl. En aquest sentit, els diversos estrats que integren aquest abocador, presenten una clara continuïtat amb l'exterior del centre industrial, inicialment units. Posteriorment l'àmbit queda amortitzat i es produeix seguidament una nova compartimentació arquitectònica perifèrica a les dependències industrials. En un moment posterior se separaren els dos àmbits, amb l'edificació de diversos murs a tall de tanca de separació.

Segona fase d'activitat industrial

L'existència d'una segona fase quant a l'activitat industrial del centre ens la demostra d'una banda, la sobreposició d'estructures localitzada a la zona dels forns. En aquest sentit trobem un enderrocament de la nau on es devien trobar els grans forns i, tallant un dels paraments d'aquesta, es localitzen dos petits forns de forma rectangular i amb unes mesures de 2×1 metres aproximadament. D'altra banda, els ni-

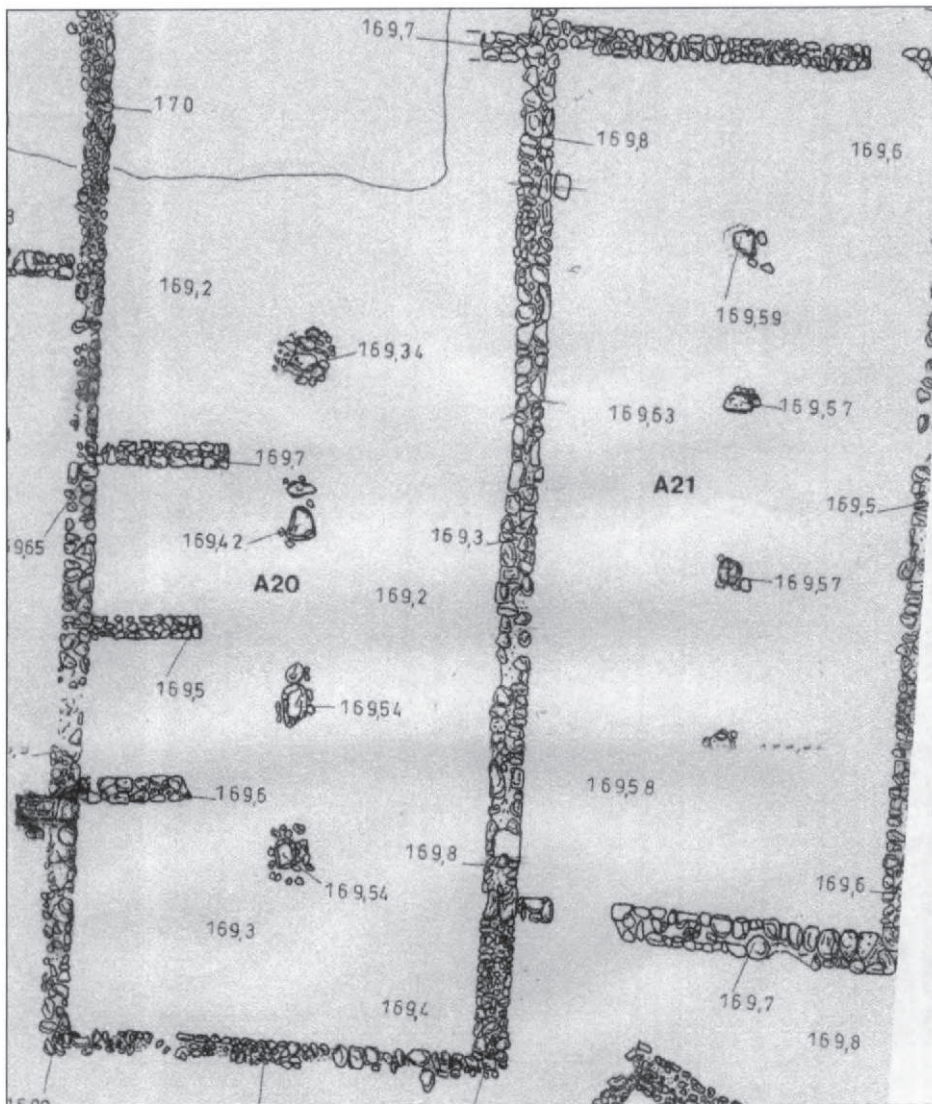

Figura 6. recintes d'emmagatzematge.

vells estratigràfics trobats en alguna de les diferents dependències del centre marquen unes diferències cronològiques importants quant als seus nivells d'amortització i, per tant, també del seu ús.

Es produeix també un canvi de producció, en la qual finalitza la manufactura d'àmfores i també dels altres grans recipients i elements constructius. En aquest sentit és molt simptomàtic que els materials ceràmics associats a la primera fase d'una de les habitacions d'emmagatzematge, està coberta per un nivell d'enderroc que no sobrepassa una datació de mitjan segle I dC.

La nova producció devia estar adreçada a la manufacturació de recipients ceràmics més petits: ceràmica comuna i sigil·lada. Com a tret important assenyalem la localització de diversos motlles de terra sigil·lada de la forma Draggendorf 37 (fig. 8.7), associats a produccions africanes tipus A d'un horitzó cronològic de l'acabament del segle I i mitjan el II, moment en què cessa tota activitat en aquest jaciment. Remarquem, això no obstant, la total inexistència de fragments de sigil·lada que ens permetin identificar-los com de producció local.

5. MATERIALS

La gran quantitat de material recuperat ens impedeix de moment fer especificacions concretes. No obstant això, podem destacar la trobada, encara que fora de context, però presumiblement dins la primera fase del centre de producció, de dos fragments d'escultura en fang. Es tracta de part d'un dit índex de 14,7 cm i del palmell de la mà amb tots els dits escapçats, (fig. 8.12). Destaquem també la manca de marques damunt les àmfores, però sí damunt d'algunes teules, en les quals apareix una petita estrella envoltada en un cercle (fig. 8.11).

Pel que fa a l'existència de petits tallers o motlles relacionats amb una producció local de sigil·lada és un fet conegut al nord-est peninsular i que sembla ser una pràctica cada vegada més ben documentada. Esmentem els tallers d'Abella i Solsona (Lleida), Lleida ciutat, Corbins (Segrià), Sabadell (Vallès Occidental), Cornellà del Terri (Gironès), Montroig (Baix Camp) i Riudoms (Baix Camp). Exceptuant els dos primers, sembla que es generalitzi en tots ells un inici de producció a finals del segle I o primera meitat del II i on predominen els motlles de la forma 37 amb una decoració basada en els cercles concèntrics bàsicament.

6. CONSIDERACIONS FINALS

Tenint en compte que solament hem excavat una part del jaciment i que no hem localitzat cap estructura identificable com a part d'una vila, suposem que les restes localitzades fins ara corresponen a una *fligina*, centre de producció de materials ceràmics. Com a moltes bòbiles d'època augustal, el centre mostra un repertori de productes molt variat, reflex del fet que hi havia un important mercat que, ateses les ca-

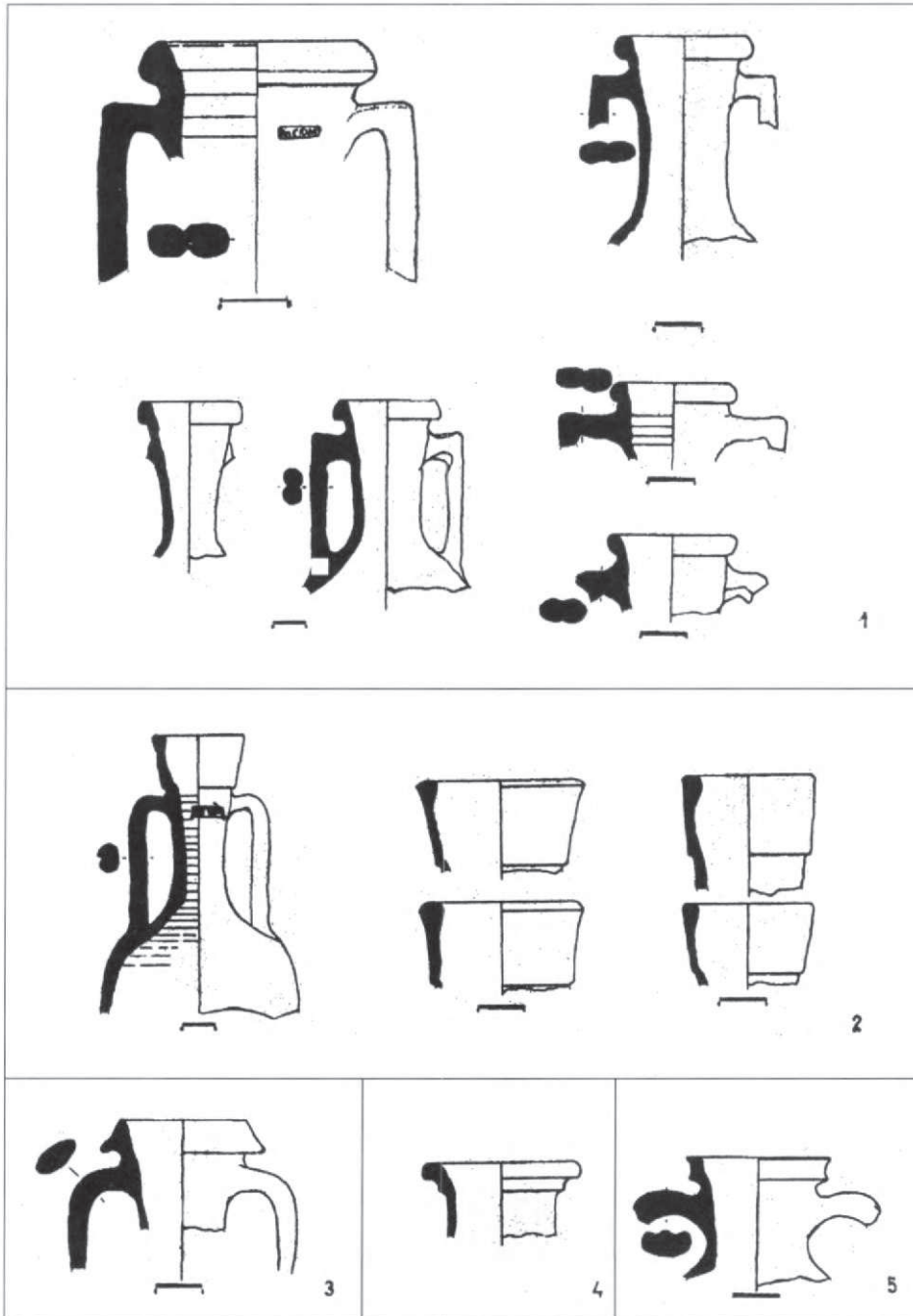

Figura 7

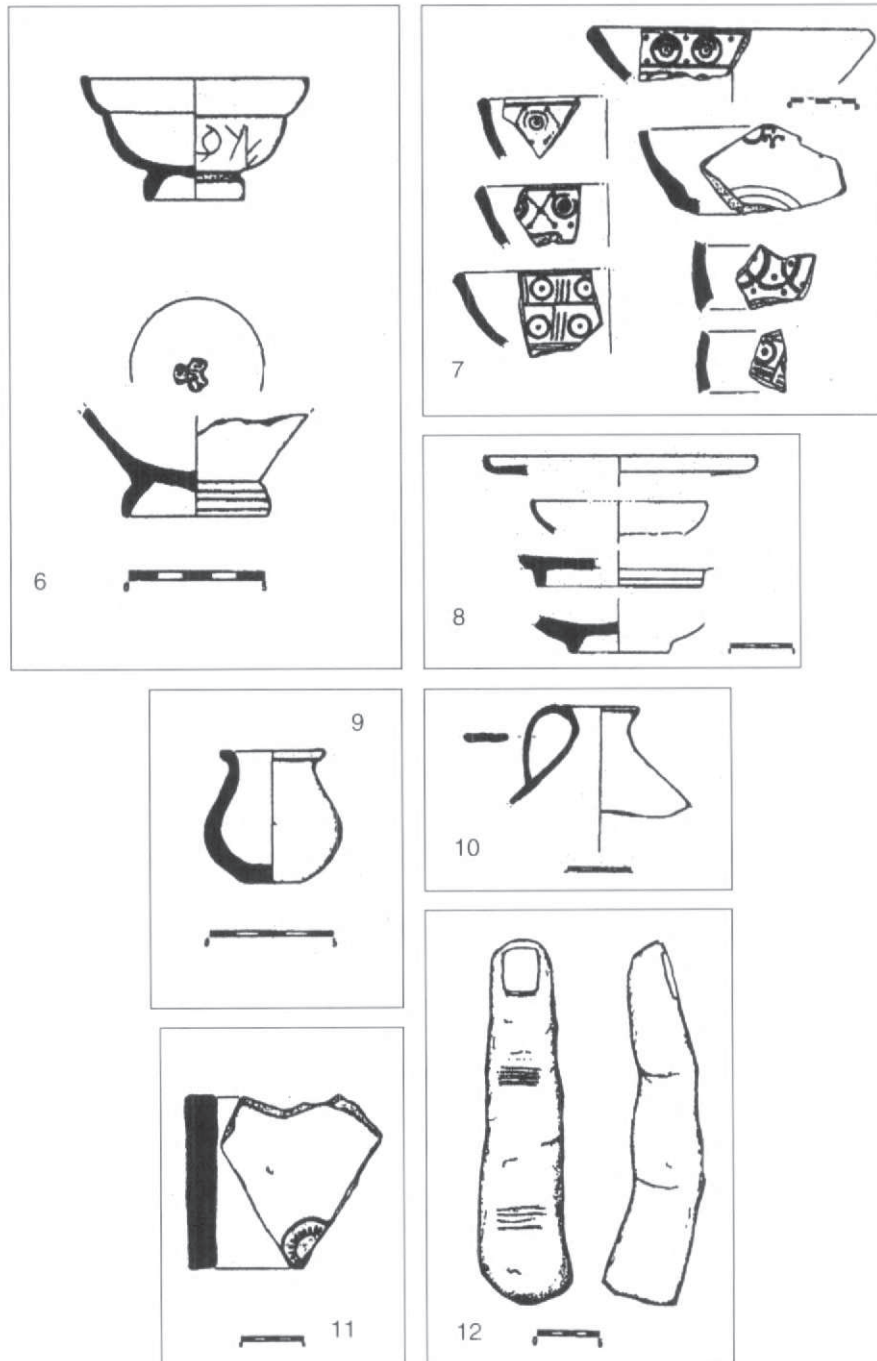

Figura 8

racterístiques del jaciment, devia funcionar mitjançant grans comandes establertes. En aquest sentit no es limita a atendre les necessitats més o menys importants de les *villae* de la zona, algunes de les quals amb tallers propis, sinó que contribueix en gran mesura a la facturació de grans remeses de productes on hi ha la gran demanda, Tàrraco principalment. Recordem que aquesta ciutat es troba durant la primera meitat de segle I en plena fase de transformació urbanística, i s'estén en gran part fora dels seus límits emmurallats. D'altra banda tenim evidències també que els seus productes es devien estendre a altres ciutats, com ho testimonia la presència d'una antefixa dipositada al Museu Episcopal de Vic.

El centre excavat és un element que contribueix a configurar l'estructura econòmica d'una època amb unes necessitats determinades, en la qual la producció d'àmfores i material constructiu a gran escala ha passat a esdevenir un fet molt rendible i que necessita una important administració. De moment no tenim dades epigràfiques –inscripcions, segells–, que ens permetrien donar idea sobre aquesta administració i sobre el seu mètode de treball. El que es fa evident és que, a diferència de gran part de tallers o forns documentats, on la seva tasca és una activitat més de les que es donen en un *fundus*, en el nostre cas la producció ceràmica és l'únic objectiu d'aquesta bòbila ja que sembla que no es troba vinculada físicament a cap vil·la.

Arqueològicament no tenim dades cronològiques que ens permetin definir una data concreta per a l'inici de l'activitat d'aquest centre industrial. Hi ha un reduït lapse de temps entre l'amortització de l'establiment tardorepublicà –mitjan segle I a. de la n. e.– i la data en què pot iniciar-se la producció industrial. En aquest sentit hem de fer referència a dades admeses i generalitzades que donen a la producció amfòrica de la Tarraconense, i en concret per al tipus Dressel 2/4, un moment de màxima producció en època augustal, reflex clar d'una expansió de la viticultura a la Tarraconense. S'ha de recordar que el jaciment ha estat excavat molt parcialment i que probablement, si es continuen les excavacions podrà determinar-se l'inici del centre amb més exactitud.

A partir de mitjan segle I d. de la n. e. o poc abans, i també com a dada generalitzada als centres productors, alguns d'aquests comencen a desaparèixer. En aquest jaciment hem determinat un canvi en el tipus de producció que es pot datar a partir d'aquest moment –mitjan segle I d. de la n. e.– i que finalitza, després de diverses transformacions productives i de distribució arquitectònica del jaciment, a mitjan segle II d. de la n. e. Aquestes dues fases tan diferenciades han de respondre sens dubte a necessitats comercials i productives diferents, reflex d'una important desvinculació respecte als treballs de la construcció i també de l'agricultura.

Finalment, cal destacar la trobada d'una tomba d'infant realitzada amb teules, i que portava un bol de sigil·lada sudgàl·lica de la forma Dragg.²⁷ (fig. 8.6). L'esmentat bol portava diverses lletres ibèriques escrites a la paret. Aquest fet és important en el sentit que ens mostra, dins la primera meitat del segle I d. de la n. e., que en una zona on el procés de romanització és molt antic, encara perduren els trets de caracterització de la cultura ibèrica.

BIBLIOGRAFIA

- FLETCHER, Domingo (1966). «Tipología de los hornos romanos en España». *Archivo Español de Arqueología* [Madrid], volum XXIII, núm. 111-112.
- GEBELLÍ, Pere (1996) «Un nou centre productor d'àmfores al Camp de Tarragona» *Butlletí Arqueològic RSAT*, èp.V núm.18, Tarragona.
- JARREGA, Ramón (1996). «Les àmfores del Camp de Tarragona i la producció del vi Tarraconense». *Revista d'Arqueologia de Ponent* [Lleida], núm.5
- MASSÓ, Jaume (1998). «Dades sobre la producció d'àmfòres de vi romanes en el sector occidental del Camp de Tarragona». A: *Actes del II Col·loqui Internacional d'Arqueologia Romana: El vi a l'antiguitat, economia, producció i comerç al Mediterrani Occidental*. Badalona. (Monografies Badalonines; 14).
- MIRÓ, Jordi (1988). «La producción de ánforas en Catalunya. Un estudio sobre el comercio del vino de la Tarraconense (siglos I a.C.-I d.C.)». BAR International Series.
- REVILLA, Víctor (1993). «Producción cerámica y economía rural en el Bajo Ebro en época romana. El alfar de l'Aumedina de Tivissa (Tarragona)». Barcelona: Univ. de Barcelona. (Instrumenta)
- REVILLA, Víctor (1999). «Viticultura en la Hispania Tarraconensis». *LATOMUS*, tome 58, fasc.1. Fondation Universitaire de Belgique.
- ROMERO, Valerià (1986). «Els forns de ceràmica romans del Baix Camp». *L'Om* [Riudoms] juliol-agost.
- VILASECA, Salvador (1973). «Reus y su entorno en la prehistoria», 2 volums Reus.
- VILASECA, Albert; CARILLA, Ana, (1998). «L'assentament romà de La Clota, Creixell, Tarragonés». *CITERIOR* núm.2, Tarragona.
- AUTORS DIVERSOS (1999). «Terra Sigillata Hispánica. Centros de fabricación y producciones altoimperiales». *Homenaje a M. Angeles Mezquíriz*. Univ. de Jaén/Univ. de Málaga.